

6. Джужа О. М., Моїсєєв Є. М. Проблеми потерпілого від злочину (кримінологічний та психологічний аспекти) : навчальний посібник. – Київ : Українська академія внутрішніх справ, 1994. – 51 с.
7. Профілактика злочинів : підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін. ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джужи. – К. : Атіка, 2011. – 720 с.
8. Окс Л. Е. Виктимологическая характеристика и профилактика корыстно-насильственной преступности в условиях мегаполиса : автореферат дис. ... канд. юрид. наук. (12.00.08) / Л. Е. Окс. – Москва, 2009. – 32 с.
9. Майоров А. В. О необходимости изучения поведения жертв противоправных деяний / А. В. Майоров // Вестник Челябинского государственного университета. Право. Вып. 15. – 2008. – № 8. – С. 110-113.
10. Волкова Т. Виктимологическая профилактика. Требуется обучение населения правилам безопасного поведения / Т. Волкова // Российская юстиция, 2003 г. – Вып. 1. – С. 69.

Кулакова Н. В., Белоус В. П. Виктимологическая профилактика корыстно-насильственных преступлений в отношении несовершеннолетних.

В статье исследуются особенности виктимологической профилактики корыстно-насильственных преступлений в отношении несовершеннолетних, определены уровни, объекты и субъекты виктимологической профилактики исследуемых преступлений.

Ключевые слова: виктимологическая профилактика, корыстно-насильственные преступления, несовершеннолетняя жертва, объекты виктимологической профилактики, субъекты виктимологической профилактики.

Kulakova N., Bilous V. Victimological prevention mercenary violent crimes against minors.

The article examines the specific characteristics of victimological prevention mercenary violent crimes against minors, defined levels, objects and subjects of victimological prevention of examined crimes.

Keywords: victimological prevention, mercenary violent crimes, minor victim, objects of victimological prevention, subjects of victimological prevention.

УДК 351.862.22

Кулакова Н. В.
Національна академія внутрішніх справ

**ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ
У КРИМІНОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ**

В статті досліджується охорона об'єктів культурної спадщини в Україні у кримінологічному вимірі; аналізується законодавство, яким передбачається та гарантується охорона культурної спадщини.

Ключові слова: культура, культурне надбання, культурна спадщина, культурні цінності, охорона, культурної спадщини, об'єкти охорони культурної спадщини, кримінологічний вимір.

Наріжним каменем гуманітарної політики нашої держави залишається збереження культурної спадщини, як є невід'ємної частини світового культурного надбання. Збереження і примноження культурного надбання забезпечується системою правових та організаційно-управлінських заходів. Базові принципи охорони об'єктів культурної спадщини зафіксовані в Основному законі держави, ратифікованих парламентом України міжнародних конвенціях, законодавчих актах щодо

забезпечення збереження культурних надбань, серед яких, Закони України “Про охорону культурної спадщини”, “Про охорону археологічної спадщини”, “Про музеї та музейну справу”, “Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей” та інших нормативних актів.

За даними МВС України за 2001–2012 рр. було вчинено більше трьох тисяч злочинів, пов'язаних з викраденням антикваріату, творів мистецтва, з яких майже половину розкрито, а протягом 2013 р. всього посягань на художні, історичні та інші культурні цінності було вчинено – 36 кримінальних правопорушень, серед них найбільшу частину складають діяння, що були вчинені у квартирах і приватних будинках – 32, а за чотири місяці 2014 р. – 65, з них 55 у квартирах і приватних будинках, завдана шкода складає – 70184 тис. гр. [2]. Об'єктом посягання є предмети фалеристики, медальєрики, геральдики, образотворчого мистецтва, архітектурні пам'ятки. Злочинці виявляють інтерес до друкованих видань, предметів релігійних культів, архівних документів, музичних інструментів. До Каталогу викрадених культурних цінностей з державних музеїв та приватних колекцій потрапило більше 1000 предметів (Каталог був складений на базі матеріалів, що надані МВС, Міністерством культури, а також регіональними управліннями культури) [3].

Тільки на сьогоднішній день у базі Генерального секретаріату Інтерполу зберігається інформація про близько 40 мільйонів викрадених документів, серед яких 173 об'єкти, які є предметами культурної спадщини України і оголошено в міжнародний розшук майже 900 осіб, які їх вчинили [4].

Проблемі правової охорони об'єктів культурної спадщини неодноразово приділялася увага у юридичній науці, причому досліджувалися різноманітні аспекти цього правового інституту в залежності від галузі права. Особливості цивільно-правової охорони культурної спадщини досліджувалися О. П. Сергєєвим, С. Г. Долговим, А. П. Фоковим, М. В. Васильєвим, І. В. Савельєвим, міжнародно-правовий захист культурних цінностей досліджувався у працях М. М. Богуславського, Л. М. Галенської, С. Н. Молчанова Л. Прессуйр (Франція), І. Сейдел-Хохенвелдерн (Австрія), особливості розслідування злочинів, що посягають на об'єкти культурної спадщини вивчали Р. В. Асейкін, В. В. Базелюк, Є. П. Гайворонський, Т. Г. Каткова, Т. В. Каткова, О. С. Кофанова та інші.

В останні роки проблемі відповідності національного законодавства щодо охорони культурної спадщини міжнародно-правовим актам присвячені дисертаційні дослідження О. І. Мельничук, В. В. Максимова, С. М. Молчанова, Р. Б. Булатова, Н. В. Михайлової, А. М. Артюняна, Н. Д. Бобоедової, В. Я. Настюк та ін. Проте питання дослідження культурної спадщини України в кримінологічному вимірі не достатньо висвітлені в науці.

Мета статті. Комплексне розв'язання проблеми охорони та збереження культурної спадщини України можливе при ефективній реалізації державної політики у сфері запобігання за шляхом розроблення та здійснення системи заходів, спрямованих на усунення причин та умов вчинення протиправних діянь Завданням даної статті є розкриття змісту дослідження культурної спадщини у кримінологічному вимірі.

Вітчизняне законодавство забезпечує реалізацію і захист конституційних прав громадян України у сфері культури: збереження і примноження національного

культурного надбання; створення правових гарантій для вільного провадження культурної діяльності, свободи творчості, доступу до культурних цінностей, культурної спадщини та інформації про них; визначення пріоритетів державної політики у сфері культури, форм, підстав, умов та порядку надання державної підтримки культурі, гарантій невтручання держави у творчі процеси, механізму впливу громадськості на формування і реалізацію державної політики у сфері культури; охорону національного культурного надбання, в тому числі культурної спадщини [1].

Об'єкти культурної спадщини є результатами діяльності, насамперед, людини, або такі, що безпосередньо пов'язані з такою діяльністю. В них відображено зміст діяльності людини, яка характеризується унікальністю – художньою, історичною, науковою. Це завжди матеріальні об'єкти, які характеризуються унікальністю. Вони містять в собі виключно інтелектуальні та фізичні властивості творця як особистості, її індивідуальну майстерність та відображають одиничні та неповторні зразки творчості людини у будь-якій сфері її життєдіяльності.

Також необхідно звернути увагу і на таку ознаку об'єктів культурної спадщини як загальний характер, що відображає результат людського пізнання та розвитку фізичних, інтелектуальних здібностей, не тільки людини, що його створила, але й представників певного періоду розвитку суспільства. Тому особливі якості об'єктів культурної спадщини визначаються людством в цілому і мають значення для розвитку всього суспільства, забезпечуючи культурний зв'язок поколінь. Значення культурної спадщини не обмежується однією державою, вона визнається усією світовою спільнотою, оскільки кожна нація робить свій внесок у розвиток світової цивілізації, і культура кожного народу є частина світової культури. “Кожна держава визнає, що зобов'язання забезпечувати виявлення, охорону, збереження, популяризацію й передачу майбутнім поколінням культурної і природної спадщини, яка перебуває на її території, покладається насамперед на неї. З цією метою вона прагне діяти як власними зусиллями, максимально використовуючи наявні ресурси, так і, за необхідності, використовувати міжнародну допомогу і співробітництво, якими вона може користуватися, зокрема, у фінансовому, художньому, науковому й технічному відношеннях” [5].

У діючому законодавстві невід'ємною ознакою культурної спадщини є її особлива значимість, яка може проявлятися у різних аспектах. Це може бути відображенням всього найкращого, що досягло людство в процесі свого становлення та розвитку. Саме культурна спадщина – найбільш видатні досягнення людства, або це можуть бути предмети, які відображають найважливіші моменти розвитку людства, що визнаються суспільством на протязі багатьох поколінь. Які в процесі подальшого творчого переосмислення стають орієнтирами людської діяльності.

Також однією з характеристик об'єкта культурної спадщини є вік та походження, оскільки в більшості випадків усвідомлення їх значущості відбувається лише через певний проміжок часу. Найбільш об'єктивну оцінку історичних, художніх та наукових властивостей об'єктів культурної спадщини дає суспільна практика, тому, як правило, найбільшу цінність має те, що було створено попередніми поколіннями.

Об'єкти культурної спадщини, будучи особливо значущими для суспільства, як результати матеріальної та інтелектуальної праці, разом з тим необхідно розглядати як

майно. Вони володіють вираженими у грошовій характеристиці вартісними властивостями і можуть виступати об'єктом купівлі-продажу, знаходитися у власності, користуванні, розпорядженні фізичний або юридичних осіб, держави. Таким чином об'єкти культурної спадщини мають статус майна. Тому наступною ознакою об'єктів культурної спадщини є правовий статус у відносинах власності.

Злочини, що посягають на об'єкти культурної спадщини характеризуються високим рівнем латентності. Більша частина крадіжок таких предметів вчиняється з приватного володіння (до 80,0%), біля 1,0% з місць відправлення релігійного культу і ікони як предмет посягань складають до 70,0 від всіх викрадених предметів. Більша частина крадіжок об'єктів культурної спадщини вчиняється при безпосередній участі осіб, що мають до них доступ: робітники бібліотек, реставраційних майстерень, співробітники музеїв. В якості запобіжних заходів сьогодні необхідно створити єдину базу даних про осіб, засуджених за вчинення злочинів предметом яких є об'єкти культурної спадщини.

Сьогодні в умовах глобалізації проблема охорони об'єктів культурної спадщини набуває все більшого значення. Проблема збереження культурної спадщини та недопущення її незаконного вивозу з країни стала особливо актуальна у зв'язку сучасними процесами, оскільки об'єкти культурної спадщини та культурні цінності все частіше втягуються у торговий обіг. На жаль процеси, що обумовлені лібералізацією цього обігу, сприяли зміні відношення до завдань та способів охорони культурної спадщини.

У більшості випадків посягання на об'єкти культурної спадщини відбувається з метою їх вивозу за межі країни в Західну Європу, США, Японію, Китай, де вже тривалий час діє багатомільярдний ринок культурних цінностей ("арт-ринок"). Наприклад, серед предметів контрабанди культурні цінності займають провідне місце, чим більша цінність того або іншого викладеного предмету, тим більша вірогідність його вивозу закордон. Нажаль, у вітчизняному законодавстві не враховано, що контрабанда культурних цінностей має організований характер. Безпосередніми виконавцями є особи, звільнені від митного контролю. Також відсутня норма щодо відповідальності за дії, пов'язані з неповерненням предметів культурного надбання на територію України, а саме це не відображає рільної небезпеки та реального розповсюдження таких дій. Питання боротьби зі злочинними посяганнями розглядаються розрізнено – окремо знищення, пошкодження або контрабанда. Але це не дозволяє боротися з організованою злочинністю в даній сфері, виявляти всі злочинні взаємозв'язки: замовник злочину – особи, що вчинили розкрадання або викрадення – перевезення об'єктів культурної спадщини за межі країни – покупець. Саме це спрямовує зусилля правоохоронних органів на боротьбу зі злочинцями-одинаками. Але на міжнародному рівні, ще у 1970 р. Конвенцією ЮНЕСКО "Про заходи, спрямовані на заборону і попередження незаконного ввозу, вивозу та передачі права власності на культурні цінності" було запропоновано комплекс заходів щодо запобігання вчинення злочинних посягань на об'єкти культурної спадщини організованою злочинністю [6]. Діючи міжнародно-правові акти по захисту культурних цінностей, безсумнівно володіють значним потенціалом, особливо при розробці системи запобіжних заходів, спрямованих на захист об'єктів культурної спадщини.

Чинне кримінальне законодавство не має систематизованого підходу до злочинів, що посягають на культурне надбання. Норми, що передбачають відповідальність за посягання на об'єкти культурної спадщини та культурні цінності передбачені різними Розділами Особливої частини КК України. Крім цього, існує проблема точного визначення в законі суттєвих властивостей та юридичних ознак, що характеризують об'єкти культурної спадщини, як предмети злочинів. Актуальність даної проблематики обґрунтовується тим, що характеризуючи об'єкти культурної спадщини та культурних цінностей ознаки виступають в якості об'єктивної складової підстави кримінальної відповідальності у комплексі з іншими ознаками складів злочинів, що вчиняються по відношенню культурної спадщини. Це обумовлено такими факторами: 1) законодавець у чинному кримінальному законі для визначення практично тих самих предметів злочинів користується різною термінологією не розкриваючи в кримінально-правових нормах зміст того або іншого поняття; 2) при застосуванні опису предметів злочинних посягань, що вчиняються по відношенню до культурних цінностей, законодавець використовує наступне формулювання: у ч.1 ст.201 КК України “культурні цінності, під якими розуміється об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України”; ст.298 КК України “об'єкти археологічної спадщини, об'єкти культурної спадщини”; ст.298-1 КК України “документи чи унікальні документи” [7]. Тому сьогодні склалася ситуація використання різноманітних понять при забезпеченні режиму кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини. Подолання такої проблеми має виключне значення, як з позиції юридичної науки, так і з точки зору правозастосовної практики.

Також необхідно звернути увагу на одну з обов'язкових ознак, що характеризує об'єкти культурної спадщини, їх високу матеріальну вартість. Об'єкти культурної спадщини, будучи особливо значущими для суспільства, як результати матеріальної та інтелектуальної праці, разом з тим розглядаються як майно. Вони володіють вираженими у грошовій характеристиці вартісними властивостями і можуть виступати об'єктом купівлі-продажу, знаходитися у власності, користуванні, розпорядженні фізичний або юридичних осіб, держави. Таким чином об'єкти культурної спадщини мають статус майна. Але, незважаючи на таку їх властивість, ця ознака не може вважатися їх змістовною характеристикою, вона є похідною, оскільки це обумовлено їх підвищеною суспільною значимістю, унікальністю з точки зору історії, мистецтва, архітектури.

Кримінальне законодавство на жаль сьогодні не виконує свого призначення, що призвело до нездатності законодавчої, виконавчої та судової влади встановити і підтримувати правовий порядок у сфері охорони культурного надбання. Сьогодні сформувалася кримінальна структура, для якої керівництво та управління злочинним середовищем стало над прибутковою та безпечною сферою діяльності. Вчинення злочинів організованою злочинністю у сфері культурної спадщини є достатньо нове суспільно небезпечне діяння, яке не контролюється діючим законодавством і не вкладається в традиційні кримінально-правові схеми. Наявність таких структур – доказ слабого національного контролю за діяльністю організованої злочинності, його відставання від інтенсивного зростання злочинності у сфері культурної спадщини є результат інерції усвідомлення суспільно-небезпечних діянь, чим скористалися

швидко реагуючі на всі зміни організовані злочинні групи.

Специфіка детермінації злочинів, що посягають на об'єкти культурної спадщини міститься у їх взаємній обумовленості. На характер цього зв'язку здійснює опосередкований або безпосередній вплив численні та різноманітні сфери державного та суспільного життя, їх стан, спрямованість, зміст, ступінь впливу на суспільство. Серед них особливу роль відіграють у сфері реалізації державної політики щодо охорону культурного надбання.

Комплексне розв'язання проблеми забезпечення кримінально-правової охорони культурної спадщини та культурних цінностей можливе при уніфікації законодавства різних країн, на основі якого буде здійснюватися боротьба з організованою злочинністю. Небезпека, що лежить в основі існування та діяльності організованої злочинності, визнається ООН та іншими міжнародними державами. ООН та Інтерпол намагаються об'єктивізувати дане явище, виявити тенденції його розвитку, розробити найбільш ефективні заходи єдиного контролю.

Таким чином, дослідження культурної спадщини України у кримінологічному вимірі дає можливість системного вивчення стану, тенденцій досліджуваних злочинів, їх детермінант та ефективності запобіжних засобів.

Використані джерела:

1. Закон України "Про культуру" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.
2. Данні Управління статистичної інформації та аналізу Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України.
3. Каткова Т.Г., Каткова Т.В. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із посяганнями на культурну спадщину / Т. Г. Каткова, Т. В. Каткова. – Х. : Право, 2011. – С. 4 (240 с.).
4. Неволя В. Співпраці України з ІНТЕРПОЛОМ виповнилося 20 років / В. Неволя // Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/831142.jsessionid=7F04E301C7982F048EA9C49587BF5208>
5. Конвенція об охорані всесвітнього культурного і природного надбання [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://nasledie.org.ru/legalbase/sodeist>.
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності // Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року [Електронний ресурс] – Режим доступу http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_789/print1390245714693219.
7. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.

Кулакова Н. В. Охрана культурного наследия Украины в криминологическом измерении.

В статье исследуется охрана объектов культурного наследия в Украине в криминологическом измерении; проанализировано законодательство, гарантирующее и регулирующее порядок охраны объектов культурного наследия.

Ключевые слова: культура, культурное наследие, культурные ценности, охрана культурного наследия, объекты охраны культурного наследия, криминологическое измерение.

Kulakova N. V. Protection of cultural heritage of Ukraine in criminological dimension.

This article examines the basis of protection of cultural heritage of Ukraine in criminological dimension; analyses legislation, which provides and guarantees the right on protection of cultural heritage.

Keywords: culture, cultural asset, cultural heritage, cultural property, legal protection of cultural heritage, subjects of cultural heritage, criminological dimension.